Оксана Кравченко
канд. пед. наук, доцент кафедри соціальної педагогіки,
соціальної роботи та історії педагогіки Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини

ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРОЛЕТКУЛЬТУ

Культурно-освітні організації пролетаріату - пролеткульти - з'явилися відразу після Лютневої революції. Перша їх конференція, що започаткувала Всеросійський Пролеткульт, була скликана за ініціативою А. Луначарського і за рішенням конференції профспілок у вересні 1917 року. Після Жовтневої революції Пролеткульт дуже швидко виріс в масову організацію, що мала свої організації у ряді міст. До літа 1919 року було близько 100 організацій на місцях. Пролеткульти створювалися і діяли у Києві, Харкові, Одесі, Миколаєві, Дніпропетровську, Кременчуці, Черкасах, Чернігові, Умані та ін. За даними 1920 року, в рядах організації налічувалося близько 80 тис. чоловік, були охоплені значні верстви робітників, видавалося 20 журналів.

Хоча усі не стали професійними художниками, артистами, композиторами, проте головне те, що завдяки студійній роботі до культури залучалися робітники, які бажали виявити свої здібності. Розпочавши займатися тою чи іншою художньою діяльністю, вони часто отримували поштовх для подальшої освіти чи просто набували основи знань. Навчання у всіх студіях було безкоштовним.

Варто відзначити, що у загальній програмі пролеткультівці проголошували себе всесвітніми будівниками єдиної, революційної інтернаціональної культури. Журнал «Пролетарская культура» (1918) проголошував, що «…культурно-просвітницька організація пролетаріату є лабораторією, щоб здійснити революційно-культурну програму пролетаріату… в державному масштабі і, звісно, у світовому» [6].

Про загальносвітовий масштаб пролетарської культури йдеться у статті В. Керженцева «Міжнародна революція і пролетарська культура» (1919). На противагу старій культурі, яка розвивалася на національній основі в межах окремих держав, на думку автора, пролетарська культура повинна формуватися на

чисто класовій основі: «Конкуренція окремих національних культур змінюється тісною, дружньою спільною творчістю пролетарських мас над виробленням нової культури. Світовий пролетаріат об'єднує свої творчі зусилля в ім'я цієї великої культурної задачі» [3, с. 1].

Культурні процеси в попередню епоху, на його думку, вирізняли: взаємна конкуренція держав, боротьба за першість, замкнутістю та яскрава національна спрямованість. В умовах суспільних перетворень соціалістичне світове суспільство повинно своїм завданням поставити створення самобутньої культури окремого класу - пролетаріату: «Найближчим часом пролетарська культура стане по-справжньому творитися пролетаріатом усіх країн як єдина, цілісна культура нового класу» [3, с. 3]. У напрямі розробки методів об'єднання пролетаріату всіх країн ставилося питання міжнародної мови, як нове завоювання і технічний засіб взаємного спілкування.

Теоретики Пролеткульту намагалися зробити Міжнародний Пролеткульт центром об'єднання усіх сил пролетарської культури за кордоном. Літом 1920 р. під час II Комінтерну Всеросійська рада Пролеткульту, використовуючи приїзд у Москву представників робітничого руху різних країн, здійснила спробу створення Міжнародного Пролеткульту. Ще напередодні Конгресу у журналі «Пролетарская культура» (1920) з'явилася редакційна стаття «Про міжнародний Пролеткульт», в які було сказано: «можна передбачити, що в недалекому майбутньому виступить питання про міжнародний з'їзд Пролеткультів» [7].

Із статті встановлено, що після постійних нарад з делегатами окремих країн було організовано Міжнародне тимчасове бюро Пролеткульту. У нього ввійшли: Мак-Лейн, Квелч (Англія), Лефевр (Франція), Герцог, Бартель (Германія), Томанн (Австрія), Бомбаччі (Італія), Вар-Ван Оверстраетен (Бельгія), Ембер-Дроз Брінгольф (Швейцарія), Джон Рід (Америка), А. Луначарський, В. Полянський (Росія), Лангсет (Норвегія) [2].

Міжнародне бюро поставило завданням організувати пролеткульти в усіх країнах і підготовити всесвітній конгрес організації. Воно прийняло також звернення до «Братів пролетаріям усіх країн», в якому говорилося, що рух за пролетарську культуру «повинен бути проникнутий бойовим комуністичним

духом». Відношення до культурної спадщини був присвячений такий абзац: «У своїй боротьбі за нову, пролетарську культуру пролетаріат, природно, оволодіває всім культурним досягненням минулого і теперішнього, але до всіх плодів старої культури він відноситься критично. Він сприймає її не як слухняний учень, а як будівник, призваний збудувати нову будівлю на ґрунті комуністичного господарства і товариських відносин у колективній праці і боротьбі» [8].

В одному із пролеткультівських журналів «Творчість» (1918) можна знайти наступне повідомлення: «У зв'язку з революційним пробудженням германського пролетаріату… під явним впливом нашого прикладу, в Германії сьогодні немає більш актуальних питань як питання про пролетарську культуру, про пролетарське мистецтво. У Берліні уже виник пролеткульт» [9].

Як показало життя ідея міжнародного Пролеткульту не прижилася. Хоча в деяких країнах були створені пролетарські культурно-просвітницькі організації, але все ж такого розмаху як у радянських країнах пролеткультівський рух за кордоном не отримав. З цієї причини не вдалося скликати і всесвітній конгрес Пролеткульту.

Через два роки після Всесвітнього міжнародного бюро Пролеткульту В. Плетньов, звітуючись про діяльність пролетарських культурно-просвітницьких організацій закордоном, повідомляв: «В Італії питаннями пролеткульту займається Терначині, в Англії - Квелч. Були запити із Чехословаччини, отримали широку інформацію від нас американські кореспонденти. В Англії вийшла книга про Пролеткульт» [1, с. 131]. Все ж таки за рубежем пролеткультівський рух не відзначався активністю, а носив більше інформативний характер.

Більш детальні відомості про закордонні культурно-просвітницькі організації наводилися у 1923 р. в журналі «Горн» (№ 8). У ньому говорилося про досить слабку пролеткультівську роботу в Германії, до того ж вказувалося, що «Пролеткульт посилено зайнявся об'єднанням спортивних робочих організацій». У повідомленні із Англії відмічалося, що «пролеткультівський рух тут ще не відокремився в яку-небудь завершену форму. Ще немає відповідної організації, але вже протягом декількох років тут існує сильний рух навколо так-званої «Плебс-ліги» і переслідує мету виховання мас у пролетарсько-класовому дусі,

головним чином шляхом знайомства з економічною історією і теорією економічної науки». Найбільш цікаві відомості про Пролеткульт у Чехословаччині. Він виник у кінці 1920 -1921 рр. і був заснований як частина Комуністичної партії Чехословаччини. Їх нараховувалося 17 губернських і 67 місцевих пролеткультів, і рух постійно зростав [1, с. 131-132].

Варто відзначити створення Пролеткульту в Болгарії. Дослідник І. Конфорті пише: «У 1921 р. в Болгарії створюється організація Пролеткульту. Цим ознаменувався новий етап в культурно-ідеологічній політиці партії болгарських комуністів, яка брала на себе відповідальність за розвиток художнього руху серед пролетаріату… На початку 1921 р. уже ставиться завдання як можна швидше організувати місцеві пролеткульти при партійних організаціях по всій країні» [4, с. 59-60].

Із «Хроніки» журналу «Зори грядущего» (1922) дізнаємося більше відомостей про Міжнародний пролеткульт. Зокрема, що в Італії група представників італійської комуністичної партії і профспілок на чолі з Терачіні організувала у Трієнті ще в 1921 р. інститут пролетарської культури. В інституті велися роботи з вивчення питань марксизму, філософії, психології і побуту робочих мас, а також з підготовки робітників зі створення і організації пролеткультів в Італії. Тут же в інституті здійснювалося збирання творів пролетарських письменників і поетів для подальшого видання. Італійські пролеткультівці займаються лише науковою і просвітницькою роботою.

У Германії підготовча робота була ширшою. Там знаходився центр зі створення західноєвропейського пролеткульту. Пролеткульти існували у декількох великих містах. Союзом робітників видавався журнал «Друг Робочого», на сторінках якого багато уваги приділялося питанням пролетарської культури, науки і мистецтва. У Чехословаччині при ЦК Комуністичної партії здійснювалася робота зі створення пролеткульту. У Лондоні така робота лише розпочиналася, аналогічна ситуація в Америці [5].

Таким чином, незважаючи на те, що ідея Міжнародного Пролеткульту не реалізувалася на практиці, проте заслуговує на увагу досвід пролеткультівців зі створення культурно-просвітницької організації у загальносвітовому масштабі.

Ідея консолідації та об'єднання пролетаріату на міжнародному рівні зміцнювала його позиції на світовій арені, а також посилювала статус «провідника майбутнього» серед інших класів.

Список використаних джерел:

1. Горбунов В.В. Ленин и пролеткульт / В.В. Горбунов. - М. : Политиздат, 1974. - 239 с.
2. Известия ВЦИК. - 14 августа 1920.
3. Керженцев В. Международная революция и пролетарская культура / В. Керженцев // Пролетарская культура. - 1919. - № 6. - С. 1-3.
4. Конфорти И. В борьбе за социалистическое искусство в Болгарии (1917 -1923) // Искусство, революцией призваное. Октябрь и развитие искусства стран Восточной Европы 1920-х - 1930-х годов. - М., 1972.
5. Междугнародный Пролеткульт // Зори грядущего. - 1922. - № 3-4. - С. 97-98.
6. Пролетарская культура. - 1918. - № 1. - С. 27.
7. Пролетарская культура. - 1920. - № 15-16.
8. Пролетарская культура. - 1920. - № 17-19. - С. 2.
9. Творчество. - 1918. - № 4. - С. 23.